

FÖRDJUPNING

Finanskrisens långvariga effekter på arbetsmarknaden

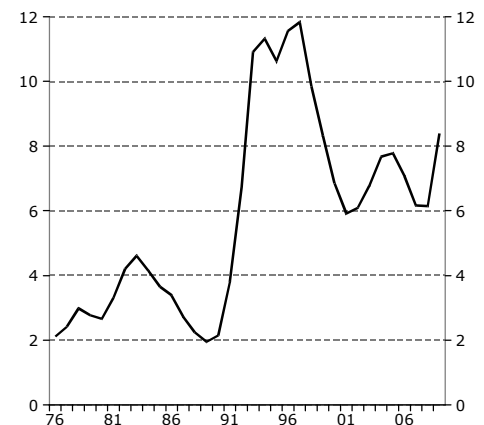
Finanskrisen har medfört att arbetslösheten stigit från 6 till 9 procent. Erfarenheterna från 1990-talskrisen samt ekonomisk teori indikerar att denna försvagning av arbetsmarknaden kommer att leda till långvariga negativa effekter på sysselsättning och arbetskraftsdeltagande. Som ett hjälpmedel för att bedöma effekterna av finanskrisen har Konjunkturinstitutet utfört modellskattningar. Denna fördjupning redovisar modellresultaten och diskuterar de viktigaste faktorerna utanför modellen som Konjunkturinstitutet har identifierat. Konjunkturinstitutets samlade bedömning är att antalet sysselsatta långvarigt minskar med 40 000 till följd av krisen. 20 000 bedöms långvarigt lämna arbetskraften, medan arbetslösheten långvarigt ökar med 20 000.

KRISER GER OFTA LÅNGVARIGA NEGATIVA EFFEKTER PÅ ARBETSMARKNADEN

Det är väl etablerat inom den nationalekonomiska forskningen att kraftiga konjunktursvängningar kan få långvariga – persistenta – effekter på arbetslöshet, sysselsättning och arbetskraftsdeltagande. En viktig orsak till detta är att en persons humankapital till viss del är bransch- eller företagsspecifikt. Eftersom en nedgång i konjunkturen ofta sammanfaller med ett visst mått av strukturomvandling innebär detta att matchningen mellan arbetskraftens kompetens och arbetsgivarnas efterfrågan försämras. En annan viktig orsak är att långvarig arbetslöshet i sig innebär negativa effekter i form av bland annat förlorad kunskap och stigmatisering. Ytterligare en viktig orsak är att de sysselsatta inte fullt ut tar hänsyn till de arbetslösa i sina lönekrav, vilket resulterar i att efterfrågan på arbetskraft hålls tillbaka.⁵³

Till skillnad från i många andra OECD-länder steg inte arbetslösheten långvarigt i Sverige som en följd av de olika kriser och lågkonjunkturer som inträffade under 1970- och 1980-talen. Sveriges arbetslöshetsnivå förblev under denna period exceptionellt låg i ett internationellt perspektiv. Detta ändrades i samband med krisen i början av 1990-talet då arbetslösheten steg kraftigt, från omkring 2 till 12 procent. Det tog hela sju år från det att arbetslösheten började stiga till dess att den tydligt började minska igen. År 2001, när arbetslösheten minskat i fyra år, uppgick arbetslösheten till ca 6 procent (se diagram 176). Den kraftiga uppgången av arbetslösheten i början av 1990-talet be-

Diagram 176 Arbetslöshet
Procent av arbetskraften

Källa: SCB.

⁵³ Se exempelvis Pissarides, C. A., "Loss of skill during unemployment and the persistence of employment shocks", *Quarterly Journal of Economics* 107, 1992, Clark m.fl., "Scarring: the psychological impact of past unemployment", *Economica* 68, 2001, och Blanchard, O. J. och L. H. Summers, "Hysteresis and the European unemployment problem", *NBER Macroeconomics Annual* 1, 1986.

rodde i huvudsak på negativa makroekonomiska störningar. En del av uppgången kan dock förklaras av att arbetslösheten före krisen hölls onaturligt låg genom en ekonomisk politik som inte var långsiktigt hållbar.

I en rad studier har beräkningar genomförts rörande nivån på den svenska jämviktsarbetslösheten och hur denna har förändrats över tiden.^{54,55} De flesta kommer fram till att jämviktsarbetslösheten var högre under 1990-talet än under årtiondena dessförinnan och att en uppgång i jämviktsarbetslösheten skedde under första halvan av 1990-talet. Dessa studier förklarar dock generellt inte *varför* jämviktsarbetslösheten steg. Det är svårt att identifiera några stora negativa förändringar av jämviktsarbetslöshetens strukturella bestämningsfaktorer under denna period. Snarare är det fallet att de olika strukturella förändringar som skedde under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet verkade för att *sänka* jämviktsarbetslösheten. Under denna period förbättrades lönebildningen, ersättningsnivåerna i arbetslöshetsförsäkringen sänktes och konkurrensen ökade på en rad produktmarknader.⁵⁶ Det är därför rimligt att dra slutsatsen att åtminstone en del av uppgången i jämviktsarbetslösheten kan förklaras av långvariga effekter av 1990-talskrisen.

Det kraftiga efterfrågefallet i kölvattnet av finanskrisen har medfört att sysselsättningen minskat kraftigt sedan mitten av 2008, samtidigt som arbetslösheten ökat med ca 3 procentenheter till omkring 9 procent vid inledningen av 2010. Eftersom arbetslösheten väntas förbli hög under de närmaste åren är det viktigt, bland annat ur ett stabiliseringspolitiskt perspektiv, att försöka bedöma de långsiktiga effekterna av finanskrisen på arbetslöshet, arbetskraftsdeltagande och sysselsättning.

⁵⁴ Se till exempel Assarsson, B. och P. Jansson, "Unemployment persistence: The case of Sweden", *Applied Economics Letters* 5, 1998, Apel, M. och P. Jansson, "System estimates of potential output and the NAIRU", *Empirical Economics* 24, 1998, och Lindblad, H. och P. Sellin, "The equilibrium rate of unemployment and the real exchange rate: An unobserved components system approach", Working Paper No.152, Sveriges Riksbank, 2003.

⁵⁵ Strikt uttryckt är det oftast NAIRU (*non-accelerating inflation rate of unemployment*) som skattas. NAIRU kan ses som en kortsiktig jämviktsarbetslöshet som på sikt antas konvergera mot den långsiktiga jämviktsarbetslösheten. Enligt nationalekonomiska standardmodeller bestäms den långsiktiga jämviktsarbetslösheten väsentligen av löne- och prisbildningen samt matchningsprocessen på arbetsmarknaden. Dessa faktorer beror i sin tur på en rad andra, såsom arbetslösas konkurrenskraft, ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen och skatter. Se vidare exempelvis Forslund, A., "Den svenska jämviktsarbetslösheten: en översikt", Studier i finanspolitik 2008/4, Finanspolitiska rådet, 2008. I denna fördjupningsruta används uttrycken NAIRU och jämviktsarbetslöshet synonymt.

⁵⁶ Se till exempel Holmlund, B., "The Swedish unemployment experience", *Oxford Review of Economic Policy* 25, 2009.

MODELLBERÄKNING AV KRISENS EFFEKTER

Som hjälpmedel i bedömningen av storleken på de långvariga effekterna av finanskrisen används två ekonometriska modeller.⁵⁷

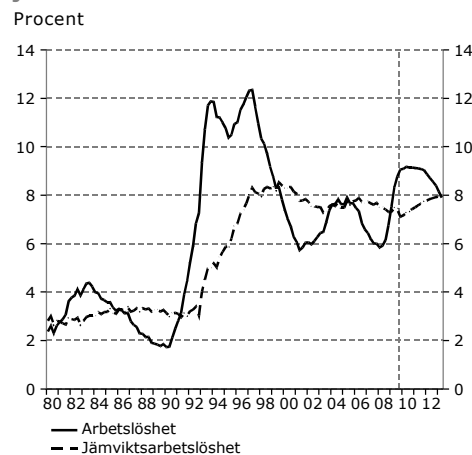
I ett första steg skattas en så kallad *unobserved components*-modell för jämviktsarbetslösheten. Modellen är uppbyggd så att den explicit avser att fånga upp hur konjunkturrell arbetslöshet påverkar jämviktsarbetslöshet. Med konjunkturrell arbetslöshet menas faktisk arbetslöshets avvikelse från jämviktsarbetslösheten. I ett andra steg skattas det långsiktiga sambandet mellan arbetslöshet och arbetskraftsdeltagande med en så kallad kointegrationsmodell. I ett tredje steg används modellskattningarna i de två tidigare stegen för att beräkna de långsiktiga effekterna på arbetskraft och sysselsättning. Genom att använda en prognos för de kommande årens arbetslöshet kan ett estimat av finanskrisens effekter beräknas i förväg.⁵⁸

JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN ÖKAR MED 1 PROCENT

Resultaten från *unobserved components*-modellen indikerar att effekten av en ökning av den konjunkturrella arbetslösheten på jämviktsarbetslösheten är relativt stor. Till exempel innebär ett kvartal med konjunkturrell arbetslöshet på 3 procent att jämviktsarbetslösheten ökar med 0,12 procentenheter två kvartal senare. Detta kan vid en första anblick synas lite, men ackumulerat ger en hög konjunkturrell arbetslöshet under lång tid stora effekter. Exempelvis ger två år med en konjunkturrell arbetslöshet på tre procent en uppgång i jämviktsarbetslösheten på cirka 0,9 procentenheter. Enligt modellen steg jämviktsarbetslösheten med cirka 5,5 procentenheter som en följd av 1990-talskrisen (se diagram 177).⁵⁹

Enligt *unobserved components*-modellen innebär finanskrisen att en ny jämvikt på arbetsmarknaden nås i slutet av 2013 (då konjunkturrell arbetslöshet är nära noll). Vid denna tidpunkt är jämviktsarbetslösheten ca 0,5 procentenhet högre än den var andra kvartalet 2008, det vill säga innan finanskrisen blev akut. De

Diagram 177 Arbetslöshet och jämviktsarbetslöshet

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

⁵⁷ Se Mossfeldt, M. och P. Österholm, "Estimating the effects of the crisis on the Swedish labour market", Working Paper No. 117, Konjunkturinstitutet, 2010, för detaljer rörande modellspecifikation och estimation.

⁵⁸ Dessa beräkningar utgår från Konjunkturinstitutets prognos i *Konjunkturläget*, mars 2010. I princip hade dock vilken modell- eller bedömningsprognos som helst kunnat användas. Eftersom den använda prognosen innehåller vissa persistenseffekter kan analysen ses som ett sätt att skatta dessa i ett modellbaserat ramverk. I beräkningen har även SCB:s befolkningsprognos använts.

⁵⁹ Den gjorda skattningen av jämviktsarbetslösheten bedöms vara mer rimlig än den som gjorts i tidigare studier. I exempelvis Assarsson och Jansson (1998) varierar jämviktsarbetslösheten så mycket att den konjunkturrella arbetslösheten endast rör sig marginellt, medan det omvända gäller i Lindblad och Sellin (2003). Vidare varierar den den faktiska arbetslösheten runt den skattade jämviktsarbetslösheten på ett sätt som är mer i linje med Konjunkturinstitutets bedömning av hur resursutnyttjandet utvecklats under den studerade tidsperioden, vilket inte kan sägas om de tidigare publicerade studierna. Det ska dock poängteras att modellskattningen inte helt överensstämmer med Konjunkturinstitutets samlade bedömning av jämviktsarbetslöshetens utveckling.

negativa effekterna av finanskrisen blir således avsevärt lägre än effekterna av 1990-talskrisen. Huvudförklaringen till detta är att finanskrisen bedöms resultera i en mindre och kortvarigare uppgång i arbetslösheten (se diagram 177).

SYSSELSÄTTNING OCH ARBETSKRAFT MINSKAR

Enligt kointegrationsmodellen ger den ovan nämnda uppgången i jämviktsarbetslösheten en minskning av arbetskraften respektive sysselsättningen med 0,65 respektive 1,15 procent. Antal arbetslösa i jämvikt ökar med ca 21 000, samtidigt som arbetskraften i jämvikt faller med ca 31 000. Dessa förändringar innebär i sin tur att sysselsättningen i jämvikt minskar med ca 52 000 personer.

MODELLRESULTATEN FÖRKNIPPADE MED BETYDANDE OSÄKERHET

Resultaten från den modellbaserade analysen är behäftade med en betydande osäkerhet då de är beräknade med hjälp av två modeller, en prognos över den framtida utvecklingen på arbetsmarknaden samt SCB:s befolkningsprognos. Utöver dessa faktorer finns ett antal andra källor till osäkerhet rörande storleken på kriseffekterna. En av dessa är att modellerna i stor utsträckning baseras på antagandet om att ekonomins funktionssätt varit oförändrat under hela skattningsperioden.⁶⁰ Nära besläktat med denna fråga är det faktum att ekonomins funktionssätt på ett antal viktiga punkter skiljer sig åt mellan skattnings- och prognosperioderna. Exempelvis har den effektiva ersättningsgraden i arbetslöshetsförsäkringen successivt blivit lägre.⁶¹ Vidare bedöms de ekonomiska incitamenten för att stanna kvar i arbetskraften bli starkare under de kommande åren jämfört med genomsnittet för skattningsperioden till följd av införandet av jobbskatteavdrag och ändringar i det statliga pensionssystemet.⁶² Det finns också anledning att tro att en lägre andel av dem som är arbetslösa under finanskrisen kommer att lämna arbetskraften via sjukförsäkringssystemet än under 1990-talskrisen.

Det kan vidare konstateras att den tidpunkt som modellen ger för när arbetsmarknaden åter är i jämvikt endast kan ses som en approximation för krisens långsiktiga effekter. Kohorteffekter

⁶⁰ Under den studerade perioden har även ett antal betydande förändringar – exempelvis införandet av ett inflationsmål, oberoende Riksbank och en förändrad lönebildningsprocess – skett. Det är troligt att dessa förändringar påverkat vissa av sambanden i de skattade modellerna. Dessutom är de långvariga effekterna troligen större på marginalen ju högre den cykliska arbetslösheten är, vilket inte fångas in i de använda modellerna.

⁶¹ Se till exempel fördjupningen "Ersättning vid arbetslöshet", *Konjunkturläget*, mars 2009.

⁶² Se till exempel fördjupningen "Reformer ökar drivkrafter för arbete", *Konjunkturläget*, december 2006.

talas för att de långvariga effekterna kommer att minska något efter 2013 till följd av att en del av dem som var långtidsarbetslösa när krisen inträffade, eller blev arbetslösa till följd av krisen, närmar sig pensionsåldern.

Att finanskrisen är att beteckna som mer koncentrerad till en sektor (industrin) än 1990-talskrisen talar däremot för att de faktiska effekterna kan bli större än vad modellanalysen föreslår eftersom matchningen på arbetsmarknaden torde försämrats påtagligt.

KONJUNKTURINSTITUTETS SAMLADE BEDÖMNING AV KRISENS EFFEKTER

Trots att skattningen av effekterna är förknippade med stor osäkerhet anser Konjunkturinstitutet att de beräknade effekterna utgör en god utgångspunkt för att bedöma de långvariga effekterna på arbetsmarknaden. En rad faktorer talar dock för att effekterna på arbetskraften av finanskrisen blir mindre än vad modellen indikerar. Samtidigt finns det argument för att effekten blir större på jämviktsarbetslösheten än vad modellen antyder. Konjunkturinstitutets samlade bedömning är att antalet sysselsatta långvarigt minskar med 40 000 till följd av krisen. 20 000 bedöms lämna arbetskraften, medan arbetslösheten långvarigt ökar med 20 000 (se tabell 25).

Tabell 25 Finanskrisens effekter på jämviktsvariabler

Förändring i nivå, tusental

	Arbetslösa	Arbetskraft	Sysselsatta
Modellskattning	21	-31	-52
KI:s samlade bedömning	20	-20	-40

Källa: Konjunkturinstitutet.